

УДК 631.1,027
ББК 65.26

Свиноус І.В.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОЗДРІБНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
Міністерство освіти і науки України,
03041, м. Київ,
вул. Героїв Оборони, 15,
тел.: 0445278242,
факс: 442577155,
e-mail: www.nubip.edu.ua,
rektorat@nauu.kiev.ua

Анотація. Розглядаються основні проблеми функціонування роздрібних продовольчих ринків як одного з каналів реалізації сільськогосподарської продукції особистими селянськими господарствами.

Ключові слова: роздрібні продовольчі ринки, сільськогосподарська продукція, ринковий збір.

Annotation. The main problems of retail food markets, as one of the channels of agricultural products personal farms.

Свиноус І.В. Проблеми функціонування роздрібних продовольчих ринків в умовах ринкових відносин

Key words: retail food markets, agricultural products, the market fee.

Вступ. Характерною рисою функціонування економіки України на сучасному етапі є здійснення істотних трансформаційних процесів, які не завершені до цього часу. Перехідний період супроводжується різкими негативними наслідками, що спричинили зниження рівня життя населення.

З'явилося багато типових процесів деформації в розвитку торгівлі, серед яких слід виділити зниження рівня забезпеченості населення мережею роздрібних торговельних підприємств, погіршення її технічного й технологічного рівнів, зростання роздрібних цін на товари та послуги. Це призвело до розширення неальтернативної, відносно культури обслуговування й технології торгівлі, роздрібною мережі. За таких умов почали активно розвиватися торгові ринки, які стали серйозним конкурентом роздрібній торговельній мережі й витісняють її з товарного обігу. Це, насамперед, пов'язано із соціальною значущістю цих підприємств торгівлі, яка виявляється в наданні додаткових робочих місць за умов зростаючого безробіття, а також реалізації товарів за більш низькими цінами стосовно цін на товари роздрібних торговельних підприємств в умовах інфляції та зниження реальних доходів населення.

Як свідчать дані Державного комітету статистики України, питома вага реалізації продукції рослинництва реформованими сільськогосподарськими підприємствами коливається в межах 7,9–28,1%, тваринництва – 7,3–23,9%. Так, у 2008 році обсяги реалізації через систему роздрібних продовольчих ринків знизилися в порівнянні з 1995 роком по зернових і зернобобових культурах на 22,2%, картоплі вдвічі, овочах – більше як у 4 рази, по худобі та птиці – майже в 5 разів, молоку та молокопродуктах – у 21 раз. Проте реалізація яєць реформованими сільськогосподарськими підприємствами збільшилася за звітний період порівняно з 1995 роком майже на 50%. Агроформування реалізують в

основному за іншими каналами реалізації, під якими розуміють торгово-посередницькі структури, і переробним підприємствам.

Аналогічна картина складається й при реалізації на роздрібних продовольчих ринках вирощеної сільськогосподарської продукції особистими селянськими господарствами (ОСГ). Так, у 2008 році ОСГ через вищеназваний канал реалізували лише 39% вирощеної картоплі, плодів та ягід – 43%, худоби й птиці (у живій вазі) – 16,5%, молока та молокопродуктів – 12,11%. Проте овочі та яйця реалізують особисті господарства селян переважно через систему роздрібних продовольчих ринків, їх питома вага становить відповідно 66,1% і 65%. Спостерігається подальше зниження обсягів реалізації через систему роздрібних продовольчих ринків плодів та ягід, худоби й птиці (у живій вазі), молока та молокопродуктів, які виробляються в господарствах населення.

Постановка завдання. Деякі теоретичні та практичні аспекти функціонування торгових ринків висвітлено в наукових працях вітчизняних економістів: І.О.Бланка, Р.С.Крутія, Д.З.Коряковського, М.Д.Виноградського, О.В.Березіна, Т.П.Мартиняка, Н.Л.Золотової.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан функціонування роздрібних продовольчих ринків і запропонувати шляхи вдосконалення їх діяльності.

Результати. Динаміка збільшення кількості ринків у регіонах України ілюструє тенденцію до поширення їх у промислово розвинених регіонах з найбільшою густотою населення (у Дніпропетровській – 195 осіб, Донецькій – 256, Одеській – 159, Харківській – 126, Києві – 95 осіб).

При торгівлі продукцією на оптових і роздрібних продовольчих ринках продавці повинні дотримуватися вимог законодавства, Ветеринарно-санітарних правил для ринків, а також чинних правил користування засобами вимірювальної техніки у сфері торгівлі, громадського харчування та надання послуг, правил протипожежної безпеки, безпеки руху.

Правилами торгівлі на ринках чітко визначено перелік обов'язків адміністрації ринку. Це, зокрема, справляння ринкового збору, забезпечення продавців торговельними місцями за профілем торгівлі, спеціальним одягом, засобами вимірювальної техніки, торговельним інвентарем; забезпечення зберігання харчової продукції на складах і в холодильниках; надання в користування лабораторіям ветеринарно-санітарної експертизи необхідних приміщень; недопущення продажу товарів, які заборонено реалізовувати на ринках, тощо. Установлено перелік послуг, які надаються продавцям за окрему плату, і порядок надання торговельних місць на тривалий термін.

Проте жоден нормативний документ не регламентує норми та правила торгівлі живими сільськогосподарськими тваринами. За даними органів статистики, в Україні функціонує 20 обласних і 398 районних дрібнооптових ринків живої худоби. У правилах торгівлі на ринках зазначено, що для здійснення торгівлі на змішаному ринку повинна бути виділена окрема секція. Крім того, Ветеринарно-санітарні правила для ринків регламентують лише площу, яка необхідна для утримання 1 голови птиці чи сільськогосподарської худоби, яка запропонована для продажу.

Вважаємо, що для торгівлі живою сільськогосподарською худобою та птицею повинні бути розроблені окремі правила, у яких зазначені розміри ринку з торгівлі живою худобою в цілому та його складових, наявність контролюючих органів, система документування процесу торгівлі і т. п.

М'ясопродукти, які були отримані від забою сільськогосподарських тварин в необладнаних місцях, з точки зору санітарних норм і правил є вже джерелом небезпеки для споживача. Починаючи з 2010 року забій сільськогосподарських тварин на основі розпорядження Державного комітету ветеринарної медицини повинен здійснюватися на спеціально обладнаній і сертифікованій бойні. Ми вважаємо що в ідеалі воно має так

і бути. Але до моменту впровадження норм вищеназваного законодавчого акта в нашій державі не було створено мережу забійних пунктів. При цьому необхідно відзначити, що в деяких регіонах нашої країни (Волочиський район Хмельницької області) успішно функціонує ланцюг: приватний товаровиробник – забійний пункт – роздрібний продовольчий ринок. Це є кроком уперед до цивілізованого суспільства, оскільки забій здійснюється відповідно до ветеринарно-санітарних норм щодо забою тварини, транспортування до забійного пункту здійснюється за бажанням власника тварини спеціально обладнаним автомобілем забійного пункту. Мораторій на впровадження в дію норм вищеназваного законодавчого акта на наступні 5 років дає час на створення цивілізованих умов для забою та реалізації м'ясопродуктів через систему роздрібних продовольчих ринків.

Введення мораторію на продаж молока та молокопродуктів на роздрібних продовольчих ринках є вимогою продовольчої безпеки країни. Особисті селянські господарства нині є основними товаровиробниками молока, і реалізували її через систему роздрібних продовольчих ринків у 2008 році 12,7%. Крім того, необхідно відзначити, що вся без винятку молокопродукція, яка призначена до реалізації через систему продовольчих ринків, без попереднього лабораторного дослідження до продажу не допускається та їй необхідно мати ветеринарний паспорт на корову з відмітками про здійснені щеплення й з результатами лабораторних досліджень на лейкоз та інші захворювання. У разі не введення мораторію на введення в дію положень Закону України “Про якість та безпеку харчових продуктів” набрала б обертів стихійна торгівля з непередбачуваними наслідками для здоров'я громадян – потенційних споживачів молокопродуктів. Більшість сільських жителів лишилися б без єдиного каналу

Свиноус І.В. Проблеми функціонування роздрібних продовольчих ринків в умовах ринкових відносин надходження грошових коштів до сімейного бюджету. Україна стала б повністю залежна від імпорту молока та молокопродуктів.

Ми вважаємо, що мораторій на заборону продажу молока та молокопродуктів тривалістю 5 років у перспективі дасть можливість вижити селянам в умовах економічної кризи та безробіття на селі. Це, по-перше. По-друге, частково задовольнити потребу в молоці та молокопродуктах населення вітчизняним молоком.

Але головна проблема – сплата ринкового збору. Нині розміри ставок ринкового збору визначаються двома чинними нормативними актами, а саме: Декретом Кабінету Міністрів України від 20.05.93 № 56-93 “Про місцеві податки і збори” та Указом Президента України від 28.06.99 № 761/99 “Про впорядкування механізму сплати ринкового збору”, причому ці документи встановлюють різні бази оподаткування вказаним збором при однаковому об'єкті оподаткування.

Відповідно до статті 1 Закону України “Про систему оподаткування” від 25.06.91 № 1251-ХІІ (у редакції Закону України від 18.02.97 № 77/97-ВР, із змінами та доповненнями) ставки, механізм справляння податків і зборів (обов'язкових платежів), а також пільги щодо оподаткування не можуть установлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів про оподаткування.

Законом України від 18.11.92 № 2796-ХІІ “Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання” Верховна Рада України надала Кабінету Міністрів України повноваження видавати декрети, зокрема, у сфері законодавчого регулювання з питань оподаткування.

Отже, Декрет Кабінету Міністрів України від 20.05.93 № 56-93 “Про місцеві податки і збори” діє на правах Закону України про оподаткування й Указ Президента України від 28.06.99 № 761/99 “Про впорядкування механізму сплати ринкового збору” не відміняє його положень про встановлення граничних розмірів ставок ринкового збору.

Таким чином, Декрет надає право органам місцевого самоврядування встановлювати розміри ринкового збору в межах, що не перевищують 20 відсотків мінімальної заробітної плати для громадян і трьох мінімальних заробітних плат для юридичних осіб, як передбачено частиною 2 статті 4.

Відповідно до Указу Президента України “Про впорядкування механізму сплати ринкового збору” від 28.06.1999 року № 761/99 визначено такі ставки ринкового збору для фізичних осіб – власників особистих селянських господарств – від 0,85 до 2,55 грн за кожний день торгівлі. Проте найближчим часом усе може кардинально змінитися в разі прийняття в кінцевому варіанті Закону України “Про місцеві збори та податки”, відповідно до якого ринковий збір справляється не за торгове місце, а за загальну площу продовольчого ринку. Платником податку виступає ринок як суб’єкт оподаткування даним збором. Це нововведення автоматично призведе до зростання плати за право реалізувати свою продукцію на роздрібному продовольчому ринку, що спричинить підвищення реалізаційних витрат, і автоматично – до росту цін. Проте це буде сигналом до зростання кількості стихійних ринків, що, урешті-решт, ставить під загрозу здоров’я кінцевого споживача. Досить незрозумілим для селянина є сплата ярмаркового збору, який також планується ввести відповідно до вищезазначеного законодавчого акта. Так, на основі ст. 12.1 проекту Закону України “Про місцеві збори та податки” “ярмарковий збір – це плата за послугу надання юридичним і фізичним особам (резидентам і нерезидентам) торгового місця на земельних ділянках комунальної власності, що не передані у власність або користування суб’єктам господарювання, а також у будівлях, спорудах (їх частинах), що належать до комунальної власності”. При тлумаченні нового виду місцевого збору більше питань ніж відповідей. Але ми припускаємо, що під дію цього збору попадають і міські стихійні ринки та невеличкі базарчики в сільській місцевості.

Висновки. Ураховуючи сучасні реалії економічних процесів, більшість нормативних актів, що регулюють процес торгівлі сільськогосподарською продукцією на оптових і роздрібних продовольчих ринках, не відповідають вимогам часу.

Крім того, необхідно переглянути низку законодавчих актів, які регламентують діяльність суб’єктів підприємницької діяльності, що здійснюють торгово-посередницьку діяльність на оптових і роздрібних продовольчих ринках щодо їх оподаткування та регламентування їх діяльності.

З метою цивілізованої легалізації їхньої діяльності необхідно розробити систему законодавчих актів, зокрема Закон України “Про торгово-посередницьку діяльність”, який би регламентував цю діяльність. Нині при реалізації продукції, особливо тваринницької, через систему торгово-посередницьких структур є можливість проведення сумнівних фінансових операцій.

Нових підходів до організації оптової та роздрібно торгівлі й руху продовольчих товарів і сільськогосподарської сировини вимагає проблема продовольчого забезпечення країни. Як свідчить досвід країн з ринковою економікою, оптимальною формою такої організації є оптові продовольчі ринки й ефективно функціонуюча роздрібна торговельна мережа.

1. Андросова Т. В. Торгівля в ринковій економіці : навчальний посібник / Т. В. Андросова. – Харків : ХДАТОХ, 2001. – 120 с.
2. Свиноус І. В. Розвиток оптових і роздрібних ринків сільськогосподарської продукції в Україні / І. В. Свиноус // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003 р. – № 3. – С. 34–37.
3. Шпичак О. М. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами : витрати, ціни, ефективність / О. М. Шпичак, І. В. Свиноус. – К. : ННЦ “ІАЕ”. – 320 с.
4. Правила торгівлі на ринках, затверджені наказом Міністерства зовнішньоекономічних зв’язків і торгівлі України // www.rada.gov.au.

5. Сукачова С. М. Причини виникнення і розвитку ринків як підприємств торгівлі в Україні та вплив законодавчих актів на їх розвиток в сучасних умовах / С. М. Сукачова // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2001. – № 1. – Ч. 2 (29). – С. 168–172.

Рецензенти:

Баланюк І.Ф. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;

Левандівський О.Т. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.